

Володимир БОНДАР: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ МАЮТЬ ВИЗНАЧАТИ ПРОФЕСІОНАЛИ

Volodymyr BONDAR: FORESTRY REFORM DIRECTIONS SHOULD BE DEFINED BY SPECIALISTS

Необхідність продуманих і фахових змін у лісовій галузі обумовлена не тільки складною ситуацією, в якій вона опинилася, а перш за все нагальною потребою перегляду самого ставлення до лісового господарства, підтримки його подальшого розвитку.

На жаль, протягом останніх років у суспільстві свідомо, з досить неоднозначною, на моє переконання, метою, формується враження про неефективність і навіть протиправність ведення лісового господарства в країні.

Незважаючи на економічну скруту та інші негаразди, лісове господарство України продовжує демонструвати певну стабільність і позитивні тенденції.

Переконливим фактором є вагомий внесок лісової галузі до бюджетів усіх рівнів. У 2018 році сума сплачених податків сягне близько 6 мільярдів гривень, при цьому надходження коштів до місцевих бюджетів у 2017 році вперше перевищили мільярдний рубіж, а у 2018 очікуються на рівні 1,6 мільярда гривень.

На сьогодні кожне третє лісогосподарське підприємство має районоутворююче значення і є потужним, стабілізуючим чинником розвитку територіальних громад, насамперед у регіонах українського Полісся та Карпат.

Ми вдячні головам обласних державних адміністрацій та дуже цінуємо ту підтримку, яку лісівники отримують в областях, на місцевому рівні щодо широкого кола лісівничих питань:

- від збереження лісгоспів як самостійної виробничої одиниці до підтримки щодо недоцільності передачі лісів у концесію;
- від запобігання масовому всиханню соснових насаджень до виділення коштів з обласних бюджетів на ведення лісового господарства в степовій зоні країни;
- від сприяння лісорозведенню шляхом виділення нових земель під заліснення до справедливої оцінки повсякденної роботи лісівників.

Ця повсякденна робота копітка й не завжди помітна.

З поширенням, причому в арифметичній прогресії, звинувачень лісівників у вирубці й знищенні лісів поза увагою як урядовців, так і громадськості залишається їхня щоденна робота з відтворення й захисту лісів, впровадження цілого комплексу природоохоронних та екологічних заходів, які здійснюються в лісовому господарстві.

Достатньо лише проаналізувати співвідношення площі рубок головного користування та суцільних санітарних рубок з обсягами їх заліснення. Свіжі вирубки заліснюються не пізніше наступного року після здійснення рубки, а якщо дозволяють агротехнічні та погодні умови, то і в той же рік.

Тобто про яке знищення лісів у загальнодержавному масштабі йде мова?

Досить скромні показники створення нових лісів у 2 тисячі гектарів на рік пов'язані не з бажанням чи небажанням лісівників садити ліси, а з відсутністю як виділених земель під заліснення, так і відповідного фінансування.

У галузі створено потужне, індустріалізоване насінництво, впроваджуються технології посадки лісу із закритою кореневою системою, здійснюються системні заходи щодо контролю приживлюваності лісових культур та формування молодняків.

Не маючи бюджетного фінансування, лісогосподарські підприємства тільки за пер-

ше півріччя цього року спрямували понад 2,8 мільярда гривень із власних коштів на ведення лісового господарства. Грошові вкладення на 1 гектар у порівнянні з 2017 роком зросли на 36,4%.

У лісовому господарстві України є здобутки. І здобутки вагомими, якими дійсно можна пишатися.

Разом із цим галузь потребує вдосконалення. Необхідно втілити цілий комплекс практичних дій. Основою має стати розробка та прийняття національної лісової політики у вигляді добре продуманої, збалансованої, самодостатньої політичної та законодавчої платформи.

Безумовно, такий документ потребує законодавчого врегулювання на рівні Кабінету Міністрів України або Верховної Ради. Його основна мета – визначити загальний план дій, певний набір правил для прийняття рішень на тривалий період.

Це дозволить знайти узгоджені підходи до системи лісоуправління територіальними та державними органами, забезпечить врегулювання підходів до кількості та якості заповідних територій, режиму й інтенсивності користування лісовими ресурсами.

Необхідно визначити основні пріоритети лісової політики, які дозволять знайти консенсус і механізм її прийняття.

Так, свяtimi для лісівників були і будуть пріоритетні, фундаментальні питання щодо збільшення площі лісів, збереження біорізноманіття в лісах, ведення лісового господарства на базі екологічно орієнтованого лісівництва.

Є розуміння необхідності більш дієвого моніторингу за станом лісів, охорони їх від пожеж, захисту від шкідників і хвороб, підвищення життєздатності лісових екосистем та сприяння ефективному виконанню лісами захисних функцій в умовах зміни клімату.

Маємо проблеми із забезпеченням стабільного попиту на деревину, збільшенням її глибокої переробки, залишається невизначеним питання збуту дров'яної сировини у зв'язку з критичним санітарним станом соснових лісів та інсинуаціями навколо експорту дров.

Ми рішуче налаштовані на перехід до посту-пово-вибіркових принципів лісокористування на поширення стимулювання природного поновлення лісів. Відповідні дорожні карти вже розроблені науковцями.

Дозвольте загострити увагу на тих пріоритетах, без яких усі наші наміри залишаться нерезультативними.

По-перше. Це вирішення питання фінансового забезпечення ведення лісового госпо-

дарства в різних географічних зонах, сприяння довгостроковим інвестиціям у лісовий сектор економіки.

По-друге. Забезпечення стабільності лісового, податкового й природоохоронного законодавства на довгостроковий період.

По-третє. Удосконалення лісоуправління та зміна ставлення суспільства, громадськості, можновладних, урядових структур до представників лісівничих професій, до самого лісового господарства як до соціально важливого сектору економіки, що робить надзвичайно важливу й корисну справу.

Звісно, багато що в цьому залежить від нас самих, але...

Відсутність протягом трьох останніх років фінансування лісового господарства фактично призвела до втрат професійних кадрів на півдні та сході країни, деградації систем лісовпорядкування та ефективного захисту лісів, до неможливості запровадження новітніх технологій та оновлення застарілої техніки й засобів виробництва.

Лісове господарство, покинуте державою непризволяє, саме з цими ризиками не впроається.

Декілька акцентів.

Проблема всихання лісів відома. Де її тільки не обговорювали: і за участі депутатів Верховної Ради, і без них, і навіть на рівні президента країни.

Прогноз дуже невтішний, а відчутних зрушень немає.

Санітарні заходи в пошкоджених шкідниками лісах здійснені тільки на 34% уражених площ. Головна перешкода – за діючими санітарними правилами – провести в загиблих насадженнях суцільну санітарну рубку. А це єдиний вихід, підтверджений вітчизняними й закордонними науковцями. В українських реаліях зробити це надзвичайно складно.

Втрата сосни як головної деревної породи лісів може завдати Україні значних економічних збитків, які в майбутньому сягнуть десятків мільярдів гривень. Лісівники б'ють на сполох. А чи почує хтось ці вигуки волаючих у пустелі? Питання залишається відкритим.

У контексті всихання насаджень (а це за даними тільки попередніх обстежень понад 395 тисяч гектарів) не можу втриматися, щоб не сказати кілька слів про звинувачення лісівників у контрабанді лісу.

Звинувачення надумані й досить образливі.

Річ у тім, що при розробці сухостійних насаджень левова частина стовбуру йде на дрова,

які поки що просто немає куди подіти, особливо соснові.

Ще одне вагоме зауваження. У серпні закінчено розробку та розпочато впровадження автоматизованої системи надання сертифікатів щодо походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів. Комп'ютерна програма розроблена на основі даних електронного обліку деревини. Це рішучий крок до забезпечення достовірності та виключення корупційних ризиків, до незалежного від людського фактору контролю експорту, до якого підключено в онлайн режимі й митні органи.

Постає питання: що ще потрібно для доказів? Чому лісівник стає без вини винним? Чому держава нам не довіряє?

У будь-якій справі, й не лише в лісовому господарстві, тільки спираючись на професіоналізм, на довіру до людей із фаховим знаннями та досвідом, можна досягти значних результатів.

Останні три роки Держлісагентство активно виступає з ініціативою запровадження в Україні національної інвентаризації лісів, яка вирішила б раз і назавжди спекуляцію в суспільстві щодо надмірної вирубки лісів. Держлісагентством за допомогою фахівців з Німеччини підготовлено проекти всіх необхідних нормативно-правових документів. Однак до цього часу ми не впевнені, що зможемо розпочати польові роботи у 2019 році, оскільки проектом бюджету фінансування цих робіт знову не передбачено. І ми вкотре сподіваємось на розуміння й підтримку Мінагрополітики у цій справі.

За глобальними роздумами щодо лісової політики і стратегії, при визначенні практичних напрямків і дій слід першочергово врахувати думку тих, від кого залежить успіх реальної, повсякденної роботи в лісі, – лісівників.

У суспільстві з чіткішою дуже підступною волею насаджуються поверхневе тлумачення ведення господарювання в лісі як досить простої справи. Мовляв, що складного, не інформатика і не авіабудування.

На відміну від аграрного сектору, де врожай збирають щорічно після завершення вегетативного періоду, ми маємо тривалий період (80-100 років) вирощування та набуття стиглості лісових насаджень.

Це вимагає лісовпорядного обліку й науково обґрунтованого нормування користування ресурсами та послугами лісу. Саме на цій основі будується планування та організація невиснажливого лісокористування, перш за все при здійсненні лісозаготівлі з подальшим відновленням зрубів.

Змушений навести ці прописні істини, оскільки є багато людей, які вважають, що ліс рубають там, де заманеться, а в степовій зоні він взагалі сам росте.

Важливим кроком у досягненні збалансованого ведення лісового господарства є розбудова прозорого ринку деревинних ресурсів, орієнтованого на невиснажливе, раціональне лісокористування та стимулювання поглибленої переробки деревини.

Теж прописна істина. Так, але в цьому питанні приховані досить важкі для подолання перешкоди та виклики.

Звертаючись сьогодні до представників деревопереробної галузі, вважаю за необхідне наголосити на тому, що подолати ці перешкоди ми зможемо тільки разом, консолідуючи зусилля на користь перспективі, навіть усупереч миттєвим, власним інтересам.

Якісна та орієнтована на кінцевий продукт переробка деревини потребує приватної ініціативи, чутливого реагування на потреби ринку.

На жаль, поглиблена переробка деревини в країні на сьогодні має швидше ексклюзивний характер. У загальному масштабі переробка деревини зводиться до розпилу кругляка на дошку, чорнову заготовку чи брус із подальшим експортом сировинного напівфабрикату. Мабуть, це єдине, в чому мають рацію експерти з британської неурядової організації...

Висновок очевидний – мораторій на експорт лісоматеріалів значною мірою не вплинув на сировинний характер економіки і сприяв швидше банальному перерозподілу доходів, ніж раціональному й ефективному використанню деревинних ресурсів.

Основним документом, який дозволяє врегулювати частину цих проблем, є Указ Президента України №381/2017 від 21 листопада 2017 року. Базові позиції указу – внесення Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради низки законопроектів.

Це перший за останні роки крок назустріч лісовій галузі, реальна спроба зрозуміти й вирішити наші проблеми.

Через два місяці міне рік з дня прийняття цього важливого для лісівників документу, але відчутних зрушень, окрім чергової, масштабної перевірки лісгоспів, поки що не спостерігається.

Шукати крайніх поміж трьох сосен, звісно, простіше...

На сьогодні найбільш очікуваним для лісівників кроком є прийняття першочергового для виживання галузі законопроекту щодо створення державного фонду розвитку лісового господарства з визначенням джерел його наповнення.

Функціонування лісового фонду як незалежного фінансового інструменту дозволяє фактично врятувати лісівництво на півдні та сході країни, здійснити реанімацію лісівничої науки

й освіти, забезпечити безкомпромісну достовірність лісовпорядкування, залучити кошти інвесторів і міжнародних організацій.

Ми вкотре наводимо приклад Польщі, де діяльність такого фонду має багаторічні позитивні результати. Що заважає використати досвід сусідів?

Тільки завдяки передбаченому збільшенню рентної плати та перерахуванню 60% від її обсягів до скарбниці фонду його наповнення становитиме, за оцінкою, майже 750 мільйонів гривень. Втрати державного бюджету відсутні, оскільки головний тягар щодо збільшення ренти лягає на плечі лісогосподарських підприємств і не стосується бюджету.

Задекларований окремими силами рух до приватизації лісів, до створення єдиної компанії, до передачі лісового господарства в концесію – це рух, який у кінцевому підсумку призведе до знищення українських лісів. Це думка не тільки моя, це думка фахівців галузі, науковців, представників об'єднаних територіальних громад. Проти одностайно висловились і учасники національного діалогу з питань реформування лісової галузі, який був проведений Держлісагентством 5 липня цього року за сприяння Європейської економічної комісії ООН та ФАО.

Кілька слів щодо можливості й доцільності створення єдиної лісової компанії.

У Словенії, Литві чи Австрії існування єдиної компанії є цілком можливим унаслідок невеликої – до 20% – частки державних лісів. В Україні ж діє 381 лісогосподарське підприємство. І за умов стовідсоткової державної власності на ліси приватизувати їх простіше, «схлопнувши», як казав класик, в одне. Ми дуже вдячні, що проти цього хибного рішення виступили депутати місцевого й загальнодержавного рівня. Вдячні президенту країни за підтримку в цьому питанні.

Підсумовуючи викладене, вважаю за потрібне зробити висновки й узагальнення:

Перше. Опрацювання та прийняття національної лісової політики України має ґрунтуватись на досвіді розвинутих зарубіжних країн з урахуванням реалій лісового комплексу, місцевого самоврядування та держави.

Друге. Відсутність в Україні документально та законодавчо зафіксованої лісової політики в системі інституційного будівництва лісової галузі спонукає до прийняття нестандартних і невідкладних рішень щодо стабілізації екологічних, економічних і соціальних проблем у лісовому секторі й суспільстві в цілому, які на цей час мають переважно фрагментарний характер.

Лад може навести тільки прийняття Закону про національну лісову політику, який би визначав бачення держави щодо основоположних, пов'язаних із лісом питань як на національному, так і на регіональному рівнях.

Такий документ дійсно потрібен, але ми розуміємо, що, враховуючи всеохоплюючий характер та строкатість думок усіх зацікавлених сторін, його розробка вимагатиме певного часу. Вихід – у застосуванні перехідних моделей з поетапною апробацією на практиці, з подальшим усвідомленням та виправленням можливих помилок.

З цього приводу маю нагоду запропонувати на розгляд з'їздові певні практичні, а не теоретичні дії, від яких вже всі, скажу відверто, втомилися.

Протягом одного року реалізуємо структурно-організаційну та функціональну перебудову ведення лісового господарства за такими ключовими напрямками:

➤ **розмежування функцій контролю за дотриманням лісового законодавства від господарської діяльності та користування лісовими ресурсами шляхом реформування системи державної лісової охорони (відповідний проект закону вже подано до парламенту);**

➤ **самоокупність та самофінансування лісової галузі за умов створення фонду розвитку лісового господарства;**

➤ **запровадження прозорого ринку деревини, орієнтованого на стимулювання поглибленої переробки та забезпечення ефективного використання лісових ресурсів без мети максимізації прибутків.**

Після закінчення цього етапу, протягом другого року, узагальнюємо результати й надаємо пропозиції про внесення змін до відповідних нормативно-правових актів, гармонізації їх із законодавством ЄС та розпочинаємо процес розробки національної лісової політики із залученням усіх зацікавлених сторін.

Тобто пропонується узаконити реальні обставини з урахуванням мінливості сьогодення та ясного бачення перспектив, а не придумувати закони та нормативи, підганяючи під них реальність.

Зазначені дії відповідають успішному досвіду розвитку лісового господарства в країнах Східної Європи, які стали повноправними членами ЄС, зокрема Польщі, Литви, Словаччини, Хорватії, а також рекомендаціям європейських експертів.

Прошу сприймати цю пропозицію не як прожектерство та намагання висунути чергову новачку. Концептуально це можливо. У протилежному випадку все знову і надовго залишиться без змін.

Нині саме ми, лісівники, маємо писати новітню історію українського лісівництва. І давайте розпочнемо її здійснювати не на папері, а на ділі.